

Ο ΑΣΤΗΡ ΤΗΣ ΕΦΕΣΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ
ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
«Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ
Ο ΕΥΓΕΝΙΚΟΣ»

ΜΑΡΚΟΥ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ 1,
600-66 ΜΕΘΩΝΗ - ΠΙΕΡΙΑΣ,
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ - ΕΛΛΑΣ

«Ἄπαντες οἱ τῆς
Ἐκκλησίας διδάσκαλοι,
πᾶσαι αἱ σύνοδοι,
καὶ πᾶσαι αἱ θεῖαι γραφαί,
φεύγειν τούς ἐτερόφρονας
παραινοῦσι καὶ τῆς αὐτῶν
κοινωνίας διέστασθαι».

P.G. 160, 105C

1392 - 1444

Περιοδική "Έκδοσις"
'Ιούνιος 2004
ISSN 1106-2843

«THE STAR OF EPHESOS»
PERIODICAL PUBLICATION
OF THE ORTHODOX CENTER
FOR PATRISTIC STUDIES
«ST. MARKOS EUGENIKOS»

I, MARKOS EUGENIKOS WAY,
600-66 METHONE - PIERIA
MACEDONIA - GREECE

«All th teachers of the
Church, all the Councils and
all the divine Scriptures
advise us to flee the heterodox
and to stay away from their
communion».

P.G. 160, 105C

Ο ΥΠΕΡΜΑΧΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ΜΑΡΚΟΣ Ο ΕΥΓΕΝΙΚΟΣ

‘Η παιδική ήλικια καί οι σπουδές του

Ἐφέτος κλείνουν 560 ἔτη ἀπό τήν κοίμησιν τοῦ ἐν ἀγίοις πατρός ἡμῶν καί ὁμολογητοῦ Μάρκου ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενίκου.

Ο ἄγιος Μᾶρκος (κατά κόσμον Ἐμμανουὴλ), ἐγεννήθη ἀπό εὐσεβεῖς γονεῖς τό 1392 εἰς τήν βασιλίδα τῶν πόλεων, τήν Κωνσταντινούπολιν. Ο πατέρας του ὠνομάζετο Γεώργιος καὶ ἡτο ἀρχιδικαστής, σακελλίων καὶ διάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἡ μητέρα του ὠνομάζετο Μαρία καὶ ἡτο θυγατέρα τοῦ εὐσεβοῦς ἰατροῦ Λουκᾶ.

Αμφότεροι οἱ γονεῖς προσεπάθησαν καὶ ἐπέτυχαν νά ἀναθρέψουν τόν μικρόν Ἐμμανουὴλ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. Άλλα ὅ θάνατος τοῦ πατρός του ἀφησεν αὐτόν καὶ τόν μικρότερόν του ἀδελφόν Ἰωάννην ὅρφανούς εἰς νεαράν ήλικιαν.

Τά πρῶτα γράμματα ὁ ἄγιος μας τά ἐδιδάχθη ἀπό τόν πατέρα του Γεώργιον, ὁ ὅποῖος εἶχε μίαν ὀνομαστήν ἴδιωτικήν σχολήν. Μετά τόν θάνατον τοῦ πατρός του ἡ μητέρα του τόν ἔστειλε νά μαθητεύσῃ

εἰς τούς πλέον φημισμένους διδασκάλους τῆς ἐποχῆς του, τόν Ἰωάννην Χορτασμένον (κατόπιν Ἰγνάτιον Μητροπολίτην Σηλυμβρίας) καὶ τόν μαθηματικόν καὶ φιλόσοφον Γεώργιον Γεμιστόν Πλήθωνα. Μεταξύ τῶν συμμαθητῶν του ἦτο καὶ ὁ μετ' ἔπειτα ἀσπονδος ἐχθρός του Βησσαρίων ὁ καρδινάλιος.

Διδάσκαλος καὶ μοναχός

“Οταν ὁ νεαρός Ἐμμανουὴλ ἐτελείωσε τάς σπουδάς του, ἀνέλαβε τήν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς σχολῆς καὶ εἰς σύντομον χρονικόν διάστημα ἀνεγνωρίσθη ὡς ἔνας ἀπό τούς πλέον λαμπρούς διδασκάλους τῆς ψυχορραγούσης πόλεως. Μεταξύ τῶν μαθητῶν του, πού διέπρεψαν ἀργότερον, ἥσαν ὁ Γεώργιος Γεννάδιος Σχολάριος, —ό πρῶτος μετά τήν πτῶσιν τῆς Πόλεως Πατριάρχης—, ὁ Θεόδωρος Ἀγαλλιανός, ὁ Θεοφάνης Μητροπολίτης Μηδείας καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός.

’Αλλά ὁ θεῖος ἔρως δέν ἄφησε τόν Ἐμμανουὴλ νά παρασυρθῇ ἀπό τήν γεμάτην ὑποσχέσεις λαμπράν καριέραν τοῦ διδασκάλου, οὕτε αἱ λίαν φιλικαὶ σχέσεις του μέ τόν αὐτοκράτορα τόν ἐμπόδισαν νά ἀπαρνηθῇ τόν κόσμον καὶ νά καταφύγῃ εἰς τήν νῆσον τῶν Πριγκηποννήσων Ἀντιγόνην, πλησίον τοῦ φημισμένου ἀσκητοῦ Συμεῶνος. ’Εκεῖ ἔμεινεν ἀγωνιζόμενος πνευματικῶς ἐπί δύο ἔτη καὶ μετά, κατόπιν τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν εἰς τάς νήσους, ἥλθε μέ τόν γέροντά του εἰς τήν περίφημον τότε Μονήν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων, εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν.

’Ο μοναχός Μᾶρκος ἐσυνέχισε καὶ εἰς τήν νέαν μετάνοιάν του τήν σκληράν ἀσκητικήν ζωήν. Εἰς τήν μονήν τῶν Μαγγάνων, ὁ ἄγιος Μᾶρκος συνέθεσε σχεδόν τά περισσότερα ἀπό τά 100 ἔργα του πού ἔχουν διασωθῆ μέχρι σήμερον. ’Ιδιαιτέρως σημαντικά εἶναι τά ἔργα πού ἔγραψεν ἐναντίον τῶν λατινοφίλων ἀντιπάλων τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, τόν ὅποιον ἐσέβετο πολύ καὶ τόν εἶχε ὡς πρότυπόν του. Εἰς τήν Μονήν αὐτήν ὁ Μᾶρκος ἔλαβε καὶ τό χρῖσμα τῆς ἱερωσύνης, κατόπιν πιέσεως, διότι ὁ ἴδιος ἐθεωροῦσε τόν ἑαυτόν του ἀνάξιον διά τέτοιον ὑψηλόν λειτούργημα. Σύντομα δέ ἀπέκτησε καὶ φήμην καλοῦ πνευματικοῦ, δι’ αὐτό πολλοί κληρικοί καὶ λαϊκοί ἔγραφον εἰς τόν ἄγιον ζητῶντες τήν γνώμην του ἐπί διαφόρων ζητημάτων.

Εἰς τήν σύνοδον τῆς Φερράρας

Τό 1436 καί ἐνῶ ἀκόμη ἡτο ἵερομόναχος ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας τὸν διορίζει ως ἀντιπρόσωπόν του εἰς τήν συγκληθεῖσαν σύνοδον διά ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν. Τό ἕδιον ἔτος ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος τὸν ἀναγκάζει νά δεχθῇ τὸν Μητροπολιτικόν θρόνον τῆς Ἐφέσου πού εἶχε χηρεύσει ἐκεῖνον τὸν καιρόν.

Ο αὐτοκράτωρ δείχνει τήν μεγάλην ἐκτίμησιν πού ἔτρεφεν εἰς τὸν ἄγιον Μᾶρκον διορίζοντάς τον γενικόν ἔξαρχον τῆς συνόδου. Οὕτως ὁ ἄγιος ἡναγκάσθη νά ἀκολουθήσῃ τὸν Πατριάρχην καί τήν λοιπήν ἀντιπροσωπείαν εἰς τήν Ἰταλίαν.

Ο ἄγιος Μᾶρκος ἐπῆγεν εἰς τήν σύνοδον μέ τάς καλυτέρας προθέσεις καί ἔδειξε τήν διαλλακτικότητά του μέ τὸν λόγον πού συνέθεσε διά τὸν πάπαν, προτοῦ ἀκόμη ἀρχίσουν αἱ ἐργασίαι τῆς συνόδου εἰς τήν Φερράραν. Μερικοί μάλιστα Ὁρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι παρεξήγησαν τὸν Μᾶρκον διά τήν διαλλακτικότητα τοῦ ὑφους του εἰς τὸν διάλογον μέ τὸν καρδινάλιον Κεσσαρίνι, καί ἀπήτησαν ὅπως εἰς τό ἔξης ὁμιλῆ ὁ Βησσαρίων, Μητροπολίτης Νικαίας.

Τό πρῶτον θέμα τῶν συζητήσεων ἡτο τό καθαρτήριον πῦρ. Τοῦ Βησσαρίωνος ἀδυνατοῦντος –λόγῳ ἀνεπαρκοῦς θεολογικῆς καταρτίσεως– νά ὁμιλήσῃ, ώμίλησε διά τούς Ὁρθοδόξους ὁ ἄγιος Μᾶρκος, ἐκφωνήσας ἐπί τοῦ θέματος τέσσαρες ἀντιρρητικούς λόγους.

Αἱ κρυστάλλιναι ὁρθόδοξοι ἀπόψεις, ως ἐπαρουσιάσθησαν ἀπό τὸν ἄγιόν μας, ἐνεθουσίασαν τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὅποῖος προσέβλεπεν εἰς τὸν Μᾶρκον ως τὸν μόνον Ὁρθόδοξον θεολόγον πού ἥδύνατο νά ἀπαντᾷ εὐχερῶς εἰς τούς λόγους τῶν παπικῶν. Ἄλλα ὁ περὶ τά θεῖα ἀσχετος βυζαντινός αὐτοκράτωρ ἥλπιζεν ὅτι αἱ ὁρθόδοξοι ἀπόψεις θά ἐπεκράτουν, μή γνωρίζων ὅτι οἱ παπικοί θά ἐπέμεναν ἀμετακίνητοι εἰς τάς πλάνας των. Δι' αὐτόν τὸν λόγον, ὅταν εἶδεν ὅτι ἡ παράλογος ἐπιμονή τῶν λατίνων θά ἐναυαγοῦσε τὸν πολιτικόν του σκοπόν –ἡτοι τήν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν καί τήν ἐξ αὐτῆς ἀναμενομένην παπικήν βοήθειαν δι' ἀντιμετώπισιν τῶν Τούρκων – ἥρχισε νά πιέζῃ τούς Ὁρθοδόξους νά ἀκολουθήσουν μίαν ἥπιωτέραν ἡ καλύτερον ἐνδοτικήν γραμμήν.

'Η ψευδοένωσις

Οι λατῖνοι ἤρχισαν νά ἐφαρμόζουν τήν γνωστήν τακτικήν τῶν ψιθύρων, ψευδῶν καί ἐκβιασμῶν, καί οὕτω κατ' ἐκείνην τήν ἐποχήν διένειμαν εἰς τήν Φερράραν ἔκατοντάδας φυλλαδίων, τά ὅποια περιεῖχον 54 αίρετικάς δοξασίας τῶν Ὁρθοδόξων!!! Βλέποντες τήν κατάστασιν νά χειροτερεύῃ εἰς βάρος τῶν Ὁρθοδόξων, δύο ἐκ τῶν ἐγκρίτων μελῶν τῆς Βυζαντινῆς ἀντιπροσωπείας, ὁ Μητροπολίτης Ἡρακλείας Ἀντώνιος, πρῶτος τῇ τάξει Μητροπολίτης τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου καί ὁ ἀδελφός τοῦ Μάρκου Ἰωάννης, προσεπάθησαν νά ἀποδράσουν ἀπό τήν Φερράραν, ἀλλά ἡμποδίσθησαν ἀπό τόν αὐτοκράτορα. Καί ἐπειδή ὁ Ἰωάννης συνοδευόταν μέχρι τόν λιμένα ἀπό τόν ἀδελφόν του, ὁ αὐτοκράτωρ καί ὁ Πατριάρχης φοβούμενοι τυχόν ἄλλας ἀποπείρας ἀποδράσεως –ἐν συνεννοήσει μετά τῶν παπικῶν– μετεκίνησαν τάς ἔργασίας τῆς συνόδου ἀπό τήν Φερράραν, πού ἦτο πλησίον τῆς θαλάσσης, εἰς τήν Φλωρεντίαν.

“Όταν δέ ἐπανήρχισαν αἱ ἐργασίαι τῆς συνόδου ὁ Ἐφέσου ἦτο ὁ κύριος ὄμιλητής τῶν Ὁρθοδόξων. Αἱ σαφεῖς ὅμως ἀπαντήσεις του καὶ αἱ ἀνατροπαὶ τῶν λατινικῶν κακοδοξιῶν προεκάλεσαν τό μένος τῶν λατινοφρόνων Ὁρθοδόξων, οἱ ὅποιοι μέ τήν σιωπηράν συγκατάθεσιν καὶ ἀνοχήν τοῦ αὐτοκράτορος προσεπάθησαν νά διαβάλουν τόν ἄγιον Μᾶρκον, κυκλοφοροῦντες μάλιστα καὶ τήν εἴδησιν ὅτι ὁ Ἐφέσου εἶχε τρελλαθῆ. Εἰς μίαν δέ συνεδρίασιν τῆς Ὁρθοδόξου ἀντιπροσωπείας, ὅταν ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου ἀπεκάλεσε τούς παπικούς «αἵρετικούς» οἱ Μητροπολίται Λακεδαιμονος καὶ Μυτιλήνης ὥβρισαν τόν ἄγιον καὶ προσεπάθησαν νά τόν κτυπήσουν.

·Ο ·Εφέσου Μᾶρκος δέν ύπογράφει

Διαπιστώνων ό αγιος ὅτι ὅλαι αἱ προσπάθειαι του νά πείσῃ τούς Ὁρθοδόξους νά μήν προχωρήσουν εἰς τήν ἔνωσιν – γενόμενοι θύματα τῶν παπικῶν – ἡσαν μάταιοι, ἀπεσύρθη ἀπό τοῦ νά συμμετέχῃ ἐνεργῶς εἰς τάς ἐργασίας τῆς συνόδου.

Τελικῶς τήν 5ην Ιουλίου 1439 ὑπεγράφη ἡ ἔνωσις καὶ ὡς ἀναφέρει ὁ Συρόπουλος οἱ περισσότεροι Ὁρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι ὑπέγραψαν χωρίς τήν θέλησίν των καὶ φοβούμενοι τόν αὐτοκράτορα. "Οταν δέ ὁ πάπας ἡρώτησεν ἐάν ὑπέγραψεν ὁ Μᾶρκος καὶ ἔλαβεν ἀπάντησιν ἀρνητικήν εἶπε προφητικῶς· «Λοιπόν, ἐποιήσαμεν οὐδέν». Ο

ύπερόπτης καί δεσποτικός πάπας ἐξήτησεν ἀνερυθριάστως ἀπό τὸν ἄβουλον βυζαντινόν αὐτοκράτορα, ὅπως στείλῃ τὸν Μᾶρκον εἰς αὐτὸν διά νά τὸν δικάσῃ ἐνώπιον συνοδικοῦ δικαστηρίου, ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἡρνήθη.

Ἄργότερα ὅμως παρεκάλεσε τὸν Μᾶρκον, ἀφοῦ εἶχε πάρει προφορικάς διαβεβαιώσεις διά τὴν ἀσφάλειάν του ἀπό τὸν πάπαν, νά ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ ποντίφηκος καί νά ἐξηγήσῃ τὴν στάσιν του. Ὁ Μᾶρκος ὑπακούοντας εἰς τό αὐτοκρατορικόν πρόσταγμα ἐπῆγεν εἰς τὸν πάπαν. Μάταια ὅμως προσεπάθησεν ὁ ἀρχιαιρεσιάρχης τῆς δύσεως νά τὸν πείσῃ νά δεχθῇ τὴν ἐκτρωματικήν ἔνωσιν. "Οταν δέ εἶδεν ὅτι ὁ Μᾶρκος ἔμεινεν ἀμετακίνητος εἰς τὰς ἀπόψεις του, κατέφυγεν εἰς ἐκβιασμούς καί ἀπείλησεν ὅτι θά κατεδίκαζε τὸν ἄγιον μας ὡς αἴρετικόν. Ἀλλ' ὁ ἄγιος Μᾶρκος μή πτοηθείς ἀπήντησε μετά παρρησίας λέγων. «*Αἱ σύνοδοι κατεδίκαζον τούς μή πειθομένους τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' εἰς δόξαν τινά ἐναντίον αὐτῆς ἐνίσταμένους καί ταύτην κηρύττοντας καί ὑπέρ αὐτῆς ἀγωνιζομένους, διό καί αἴρετικούς ἐκάλουν αὐτούς...* Ἐγώ δέ οὐ κηρύττω ἵδιαν μου δόξαν οὐδέ τι ἐκαινοτόμησα, οὐδέ ὑπέρ ἀλλοτρίου τινός δόγματος καί νόμου ἐνίσταμαι, ἀλλ' εἰς τὴν ἀκραιφνῆ δόξαν, τηρῶ ἐμαυτόν».

‘Ο λαός ἐπιδοκιμάζει τὸν Μᾶρκον

Μετά τὴν προδοτικήν ἔνωσιν Φερράρας - Φλωρεντίας οἱ Βυζαντινοί ἐγκατέλειψαν τὴν Ἰταλίαν διά τὴν ἐπιστροφήν των εἰς τὴν πολιορκούμενην Πόλιν. Ὁ αὐτοκράτωρ παρέλαβε τὸν ἄγιον Μᾶρκον εἰς τό αὐτοκρατορικόν πλοῖον. "Υστερα ἀπό ταξείδι τριῶν καί ἥμισυ μηνῶν ἔφθασαν τελικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ οἱ κάτοικοι ἐδέχθησαν μέ αἰσθήματα ἐχθρικά καί ἀπεδοκίμασαν τούς ὑπογράψαντας τὴν ἔνωσιν, ἀλλ' ἐπεδοκίμασαν καί ἐτίμησαν τὸν ἄγιον μας καί ὡς ἀναφέρει ὁ ὑβριστής του γραικολατῖνος ἐπίσκοπος Μεθώνης Ἰωσήφ «*ὁ Ἐφέσου εἶδε τό πλῆθος δοξάζων αὐτόν ὡς μή ὑπογράψαντα καί προσεκύνουν αὐτῷ οἱ ὅχλοι καθάπερ Μωϋσεῖ καὶ Ἀρών καὶ εὐφήμουν αὐτόν καί ἄγιον ἀπεκάλουν*» (PG 159, 992).

‘Ο ἀπλός λαός τοῦ Θεοῦ προσέβλεπεν εἰς τὸν ἄγιον Μᾶρκον ώς τὸν μόνον ἰεράρχην πού εἶχε τό θάρρος καί τὴν ἱκανότητα νά ὑπερασπίσῃ τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν του. Ἐγνώριζεν ἡδη ὅτι ἀρκετοί πού ὑπέγραψαν τὴν ἔνωσιν εἶχαν δωροδοκηθῆ ἀπό τὸν πάπαν, ἐνῶ τά χέρια τοῦ Μάρκου ἤσαν καθαρά.

"Οταν ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεφάσισε νά πληρώσῃ τόν πατριαρχικόν θρόνον, ἔστειλε ἀντιπροσώπους του εἰς τόν ἄγιον Μᾶρκον παρακαλῶν αὐτόν νά δεχθῇ τό ὑψηλόν ἀξίωμα τοῦ Πατριάρχου, ἀλλ' ὁ ἄγιός μας ἡρνήθη.

Ἡ φυλάκισις τοῦ ἄγίου εἰς τήν Λῆμνον

Τήν 4ην Μαΐου 1440 ὁ ἄγιος Μᾶρκος ἦναγκάσθη νά δραπετεύσῃ ἀπό τήν Βασιλεύουσαν, διότι ἐκινδύνευε ἡ ζωή του, καί νά πάῃ εἰς τήν μητροπολιτικήν του περιφέρειαν, τήν "Ἐφεσον πού ἦτο κάτω ἀπό τούς Τούρκους. Ἐκεῖ ἀφοῦ ἐποίμανεν ἐπ' ὀλίγον τό λογικόν του ποίμνιον ἦναγκάσθη πάλιν, τώρα ὑπό τῶν Τούρκων καί τῶν ἐνωτικῶν, νά ἐγκαταλείψῃ τήν "Ἐφεσον καί ἐμπῆκεν εἰς πλοῖον πού ἐπήγαινεν εἰς τό "Αγιον Ὄρος, ὅπου ἀπεφάσισε νά διέλθῃ τόν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς του. "Οταν ὅμως τό πλοῖον ἔκαμε σταθμόν εἰς τήν Λῆμνον ὁ ἄγιος ἀνεγνωρίσθη καί ἀμέσως συνελήφθη, κατόπιν αὐτοκρατορικῆς ἐντολῆς καί ἐφυλακίσθη ἐκεῖ ἐπί διετίαν. Κατά τήν διάρκειαν τῆς φυλακίσεώς του ὑπέφερε πολύ, ἀλλά ως ἔγραψεν εἰς τόν ιερομόναχον Θεοφάνην τόν ἐν Εύβοιᾳ «ὅ λόγος τοῦ Θεοῦ καί ἡ τῆς ἀληθείας δύναμις οὐ δέδεται, τρέχει δέ μᾶλλον καί εὔοδοῦται, καί οἱ πλείονες τῶν ἀδελφῶν τῇ ἐμῇ ἐξορίᾳ θαρροῦντες βάλλουσι τοῖς ἐλέγχοις τούς ἀλιτηρίους καί παραβάτας τῆς ὁρθῆς πίστεως...».

'Από τήν Λῆμνον ὁ ἄγιος ἐξαπέλυσε τήν περίφημον ἐγκύκλιον ἐπιστολήν του πρός τούς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καί τῶν νήσων εύρισκομένους. Ὁρθοδόξους Χριστιανούς. Μέ αὐτήν ἐλέγχει αὐστηρῶς τούς Ὁρθοδόξους ἐκείνους πού ἀπεδέχθησαν τήν ἔνωσιν καί μέ ἀδιάσειστα στοιχεῖα ἀποδεικνύει ὅτι οἱ λατῖνοι εἶναι καινοτόμοι καί δι' αὐτό λέγει: «ώς αἵρετικούς αὐτούς ἀπεστράφημεν, καί διά τοῦτο αὐτῶν ἔχωρίσθημεν». Καλεῖ δέ ὁ ἄγιος τούς πιστούς νά ἀποφεύγουν τούς ἐνωτικούς, διότι αὐτοί εἶναι «ψευδαπόστολοι καί ἐργάται δόλιοι».

Συνέχισις τοῦ ἀγῶνος ἀπό τήν Μονήν Μαγγάνων

Μετά τήν ἀποφυλάκισίν του ὁ ἄγιος Μᾶρκος πιεζόμενος ὑπό τῆς ἀσθενείας του δέν ἡδυνήθη νά ἀποσυρθῇ εἰς τό "Αγιον Ὄρος, ἀλλ' ἐπέστρεψεν εἰς τήν ἐν Κωνσταντινουπόλει μονήν του, ὅπου ἐγένετο δεκτός μετά τιμῶν ως ἄγιος καί ὁμολογητής ὑπό τοῦ πιστοῦ λαοῦ. Ἀ-

πό τό μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων ὁ νέος ὅμολογητής διηγύθυνε τόν ἀγῶνα κατά τῶν ἐνωτικῶν, γράφων ἐπιστολάς εἰς μοναχούς καὶ κληρικούς ἐνθαρρύνων αὐτούς νά κρατοῦν τήν ὄρθήν πίστιν καὶ νά μή συνεργάζωνται μετά τῶν ἐνωτικῶν.

Οἱ διωγμοί, αἱ ἔξουδενώσεις καὶ αἱ πιέσεις ἐπεδείνωσαν τήν κατάστασιν τῆς ὑγείας τοῦ ὁσίου πατρός, καὶ οὕτω τήν 23ην Ἰουνίου τῷ 1444, ἀφοῦ εἶχε καλέσει πλησίον του τά πνευματικά του τέκνα καὶ ἀνέθεσεν εἰς τόν Γεώργιον Σχολάριον τήν ἀρχηγίαν τοῦ ἀνθενωτικοῦ ἀγῶνος, ἀπεδήμησεν εἰς Κύριον. Ἡτο δέ τότε 52 ἐτῶν.

Τιμαί ἀγίου μετά τόν θάνατόν του

‘Ο πιστός λαός τοῦ Κυρίου ἀπορφανισθείς, ἐθρήνησε πολύ διά τήν ἀπώλειαν τοῦ πνευματικοῦ του πατέρα. Ὁ δέ Γεώργιος Σχολάριος, ἔξεφώνησεν ἐπικήδειον λόγον εἰς τόν ὁποῖον ἀνέφερε μεταξύ ἄλλων ὅτι ὁ ὁσιος «ἐν ἰερεῦσι διέπρεψεν, ἐν ἀρχιερεῦσιν διέλαμψεν, ἥθλησεν ὑπέρ τῆς Ἐκκλησίας πάνυ καλῶς ἀδάμαντος στερεώτερος ὥφθη πρός τήν μετάθεσιν... νῦν γυμνῇ τῇ ψυχῇ τῆς μακαριότητος ἐμφορεῖται ἦν ἐπέγνω καλῶς καὶ λαβεῖν ἐντεῦθεν ἐσπούδασε τήν ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ζήσας ζωήν καὶ σύνεστι τοῖς Ἱεροῖς διδασκάλοις τῆς πίστεως, πάντων εἴνεκα δίκαιος ὡν ἐκείνοις συντάττεσθαι». Πνευματικός καρπός τοῦ ἀγίου εἶναι οἱ δύο ἄγιοι μαθηταί του Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιος καὶ Διονύσιος.

‘Αμέσως μετά τήν ὁσίαν κοίμησίν του ὁ Μᾶρκος ἐτιμήθη ὡς ἄγιος καὶ ὅμολογητής. Αύτό μαρτυρεῖ μέ πόνον καὶ ὁ σύγχρονος καὶ ἀσπονδος ἔχθρός του Ἰωσήφ, οὐνίτης ἐπίσκοπος Μεθώνης, λέγων· «ώσπερ πολλούς μέν καὶ ἄλλους, καὶ τόν καλούμενον Παλαμᾶν, καὶ τόν Ἐφέσου Μᾶρκον· ἀνθρώπους οὗτ’ ἄλλως φρενήρεις, ἄλλά καὶ δοξοσοφίας ἐμπεπλησμένους· μηδεμίαν ἀρετὴν ἡ ἀγιωσύνην ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντας, μόνον διά τό λέγειν καὶ συγγράφειν κατά Λατίνων, δοξάζετε καὶ ὑμνεῖτε, καὶ εἰκόνας ἐγκοσμεῖτε αὐτοῖς καὶ πανηγυρίζοντες, στέργετε αὐτούς ὡς ἀγίους καὶ προσκυνεῖτε» (PG 159, 1357).

Τήν πρώτην ἀκολουθίαν πρός τιμήν τοῦ ἀγίου συνέθεσεν ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ φιλόσοφος. Κατ’ ἀρχάς ἡ μνήμη του ἐορτάζετο τήν 23ην Ἰουνίου, ἄλλα βραδύτερον ὥρισθη ἡ 19η Ιανουαρίου – ἡμέρα προφανῶς τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ λειψάνου τοῦ ἀγίου καὶ ταφῆς αὐτοῦ εἰς τήν μονήν τοῦ Λαζάρου εἰς τόν Γαλατᾶν.

‘Ο ἄγιος Μᾶρκος καὶ οἱ βάρβαροι Τοῦρκοι

Προφήτης τοῦ γένους ἀναδεικνύεται περίτρανα ὁ “Ἄγιος Μᾶρκος ἀποκαλύπτοντας τά καταχθόνια σχέδια τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι εἶχαν σκοπόν ὅχι μόνο νά κατακτήσουν τὴν Πόλιν, ἀλλά καὶ νά καταστρέψουν ὅλοκληρωτικῶς τό γένος τῶν Ἑλλήνων: «Οὐκέτι κατέχειν ἔαυτούς οἱ φόνιοι θῆρες ἐθέλουσιν, ἀλλ’ ἐξāραι ἄπαν τό γένος διανοοῦντας καὶ μόνοι τῶν ἐπί γῆς ἀπάντων ἐγκρατεῖς καταστῆναι».

“Οταν ἐγεννήθη ὁ ἄγιος τό 1392, ἡ πατρίδα του ἐπολιορκεῖτο ἀπό τούς Ὀθωμανούς καὶ τό 1430, ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν τὴν συμβασιλεύουσα Θεσσαλονίκη, ὁ ἄγιος ἔγραψε μία μονωδία, ἔνα θρῆνο. Εἰς αὐτόν περιγράφει μέ πόνον ψυχῆς σκηνάς πού φέρνουν εἰς τὴν μνήμην μας ἀνάλογα περιστατικά πού ἔλαβαν χώρα, ἔχοντας τούς ἴδιους πρωταγωνιστάς ἥτοι τό «αἵμοχαρές καὶ ἀκόλαστο ἔθνος» τῶν Τούρκων, εἰς τὴν μαρτυρικήν μαγαλόννησον Κύπρον: «Τό αἵμοχαρές καὶ ἀκόλαστον ἔθνος, πού συνέρρευσε ἀπό παντοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, λεηλατοῦσε τὴν πόλη ἀφοῦ ἐξασφάλισε τὴν ἄδειαν τοῦ ἀρχηγοῦ...” Ετσι ἀκάθαρτος βάρβαρος χόρευε πάνω σέ ἄγια ἱερά, λυσσασμένο καὶ βέβηλο στόμα κραύγαζε δυνατά στά θυσιαστήρια πού ὁ ἄνθρωπος φοβᾶται νά ἀγγίσῃ...” Ερριχναν κατά γῆς ἄγιες εἰκόνες καὶ τίς πατοῦσαν ἀφαιρώντας μέ γέλια τόν διάκοσμό τους... Σεμνές παρθέναι ἀποσποῦνταν ἀπό τά μοναστήρια τους καὶ γίνονταν παίγνιο στούς ἀκόλαστους βαρβάρους πού τίς ἐξευτέλιζαν... Νήπια, στὴν ἀγκαλιά τῆς μητέρας τους, σφάζονταν ἀπό τούς βαρβάρους πού τούς κινοῦσε ἄλλοτε ἡ ὄργή καὶ ἄλλοτε ἡ ζωφόδης ἀσέλγεια. Ἀπό τά δύο αὐτά οἱ βάρβαροι ἥταν κυριευμένοι, χωρίς ἀναστολές... Ποῦ νά λυπηθοῦν οἱ βάρβαροι τούς γέροντες; Τούς ἄγιους καὶ θεοφιλεῖς μοναχούς, αὐτούς πού καὶ νά τούς κοιτάζῃ κανείς ντρεπόταν, εἰδικά αὐτούς τούς διαπόμπευαν περισσότερο ἀπό τόν καθένα... Οἱ γυναῖκες ἀκολουθοῦσαν ἄλλους κυρίους καὶ ὠδηγοῦνταν μέ ἐλεεινό τρόπο, ἀφοῦ εἶδαν προηγουμένως τίς θυγατέρες τους νά ἔπωνται ἄλλων ἢ νά

είναι οίκτρές δοῦλες ἢ ἀκόμη καί νά ἀτιμάζωνται μέ αἰσχρό τρόπο... Γλίτωσε ἀπό τίς συμφορές ὁ ἀρχιερεύς τῆς πόλεως (ὁ ἄγιος Συμεών ὁ Θεσσαλονίκης), ἐπειδή εἶχε ἐγκαταλείψει τὸν βίο πρὶν ἀπό λίγο καιρό (15 Σεπτεμβρίου 1429). Στ' ἀλήθεια θά τὸν ἔκοβαν σέ μικρά κομμάτια μέ τὰ δόντια τους οἱ καννίβαλοι... Τό νεκρό σῶμά του τὸ ἔβγαλαν ἀπό τὸν τάφο μέ παράλογη μανία, τό τρόπιασαν ὅσο μποροῦσαν καί τὸ πέταξαν. Γιατί καί αὐτό τοὺς ὑποβάλλει νά κάνουν ὁ πατέρας τους ὁ διάβολος, νά σκάβουν τοὺς τάφους, τάχα ἐπειδή είναι γεμάτοι μέ χρήματα, μέ ἀποτέλεσμα οὔτε αὐτοί πού πέθαναν παλαιότερα νά μείνουν χωρίς νά πάθουν συμφορές....

... Περιφέρεται ἔνας σεμνός γέροντας, ἔνας μοναχός, ἀλλοῦ ἔνας ἵερεύς, δεμένοι μαζί μ' ὅποιον τύχῃ μέ βαριά ἀλυσίδα καί χειροπέδες, καί αὐτούς τούς περιφέρει ἔνας κατάπτυστος καί ἡλίθιος Ἰσμαηλίτης πού δέν ἔχει ἀξία οὔτε δύο ὀβολούς, ζητώντας νά τοὺς πουλήσῃ ἔναντι τεραστίου ποσοῦ.

Τά ἴδια πάσχουν καί οἱ γυναῖκες, ἴδιαίτερα οἱ εὐγενεῖς, ἀπό τὸν ὅποιονδήποτε τυχαῖο ταπεινῆς καταγωγῆς ἄνθρωπο καί «τρεῖς φορές δοῦλο» βάρβαρο. Ἀλίμονο γιά τό μέγεθος τῶν συμφορῶν, σέ ποιό τέλος κατάντησαν οἱ χριστιανοί! Τά φονικά θηρία δέν θέλουν νά κρατοῦν γιά τούς ἔαυτούς τους (αἰχμαλώτους), ἀλλά σχεδιάζουν νά ἔξαφανίσουν ὅλο τό γένος μας, καί νά γίνουν κύριοι ὅλων τῶν ἐπί γῆς. "Ισως μπορέσουν καί τό ἐπιτύχουν αὐτό".

(Άγιου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, Ἐάλω Θεσσαλονίκη, Ἐκδ. Παπαδημητρίου, 1997).

Αὕτη τήν «σκληρήν» καί προφητικήν γλῶσσα χρησιμοποιεῖ ὁ ὑστατος τῶν μεγάλων θεολόγων τοῦ Βυζαντίου διά νά περιγράψῃ «τά κατορθώματα» τῶν Τούρκων οἱ ὅποιοι ὅχι μόνον δέν μετενόησαν δι' ὅσα ἔκαμαν εἰς τό παρελθόν εἰς βάρος τοῦ δύσμοιρου γένους τῶν Ρωμιῶν, ἀλλά τά ἐπανέλαβαν προσφάτως καί εἰς τήν Κύπρον, ὅπου μεταξύ τῶν ἄλλων φρικαλεοτήτων πού διέπραξαν, ἐβεβήλωσαν τούς Ἱερούς ναούς καί τά κοιμητήρια τοῦ κατεχομένου τμήματος τῆς νήσου. Αὕτους τούς Τούρκους οἱ σημερινοί σύμμαχοί τους, νεοσταυροφόροι ἀγγλοαμερικανοί καί γερμανοί, βαπτίζουν Εύρωπαίους καί θέλουν νά τούς δώσουν εὐρωπαϊκόν διαβατήριον.

"Ἄς γνωρίζουν ὅμως ὅλοι ὅτι πλησιάζει τό τέλος αὐτῶν τῶν «αιμοβόρων καί δολίων ἀπογόνων τῆς Ἀγαρ» καί θά κληθοῦν νά πληρώσουν ἀκριβά διά τά ἐγκλήματά των.

'Ο Ἅγιος Μᾶρκος ὡς ὑμνογράφος

Εἶναι ἴσως μοναδικόν φαινόμενον εἰς τήν Ὁρθόδοξον Ἑκκλησίαν μας τρία μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ὅπως συμβαίνει εἰς τήν περίπτωσιν τοῦ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, τοῦ πατέρα του Γεωργίου διακόνου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου διακόνου καὶ φιλοσόφου νά εἶναι ὑμνογράφοι.

Μκρόν δεῖγμα, μικράν καὶ εὐώδην ἀνθοδέσμην, ἀπό τόν ἀκόμη ἀνεκμετάλλευτον ὑμνογραφικόν κῆπον τοῦ Μάρκου, παραθέτουμε ἐν συνεχείᾳ:

'Οκτώ κανόνες παρακλητικοί εἰς τήν ὑπεραγίαν Θεοτόκον τήν Ὁδηγήτριαν

Κανών η', οὗ ἡ ἀκροστιχίς·

«Ἐσχατος ὑμνος τῇ πανυμνήτῳ γέρας, Μάρκου»

Ωδή δ'. Σύ μου ἵσχυς Κύριε

Μόνη ἐν σοί φύσεως νόμοι ἐλύθησαν, μόνη τίκτεις, βρέφος θεῖον ἄσπορον, τόν πρό αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρός ὑπέρ νοῦν καὶ λόγον ἔξανατείλαντα, πάναγνε· ἡ ράβδος γάρ ἐτύπου τήν σεπτήν σου γαστέρα, παραδόξως ἐκφύσασα κάρυα.

Νέκταρ ἡμῖν τῆς εὐσπλαχνίας ἐπήγασας, οἷα κρήνη ρεῖθρον γλυκύ βλύζουσα, καὶ καθαρά νάουσα πηγή, νάμα τό ζωηφόρον καὶ ὕδωρ πότιμον βρύουσα, διό τούς φλεγομένους πυρετῶν ἐν καμίνῳ τῇ σῇ δρόσῳ, Παρθένε, θεράπευσον.

Οἱ ἀπηνεῖς καὶ αἴμοβόροι καὶ δόλιοι, τῆς δουλίδος "Ἄγαρ οἱ ἀπόγονοι, στρατόν ἐλάσαντες παμπληθῆ, καὶ προσκαθεσθέντες τῇ πόλει σου ταύτῃ, Δέσποινα, ὡς νήπιοι παθόντες τό ἀπρόσμαχον ἔγνων τῆς φρουρούσης αὐτήν σου δυνάμεως.

Σύ τῶν βροτῶν δόξα καὶ κλέος καὶ καύχημα, καὶ ἀγγέλων στέφος καὶ διάδημα, δι' ὃ ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανός μίαν Ἑκκλησίαν στησάμενοι παναρμόνιον, τό χαῖρε σοι βιῶμεν· χαῖρε Δέσποινα κόσμου, χαῖρε πάντων ἀνθρώπων βοήθεια.

Ωδή ε΄. "Ινα τί με ἀπώσω

Τήν τόν Λόγον τεκοῦσαν οἱ τοῦ Λόγου τρόφιμοι λόγοις γεραίρομεν, τήν τοῦ κόσμου σκέπην οἱ τοῦ κόσμου κοσμοῦμεν οἰκήτορες, τήν τῶν εὔσεβούντων προφυλακήν οἱ εὔσεβούντες εὔσεβεῖ λογισμῷ μεγαλύνομεν.

Ἡ τοῦ κόσμου Κυρία πρός τήν ὑπερκόσμιον ζωήν μεθίσταται, ὁ ναός ὁ θεῖος πρός ναόν ἐπουράνιον αἴρεται, ἡ χρυσή λυχνία, ἡ κιβωτός τῆς διαθήκης, ἐν ἄγιων ἄγιοις οἰκίζεται.

Παρρησίαν μεγάλην πρός τόν ἐκ λαγόνων σου τεχθέντα Κύριον κεκτημένη, Κόρη, ὅσα θέλεις ἀνύεις ἐκάστοτε καὶ ἴσχύεις πάντα, παντοδυνάμου Θεοῦ μῆτερ, διό θέλησον μόνον, καὶ σώσεις ἡμᾶς.

Ἄδιόδευτε πύλη χαῖρε, ἦν διώδευσε Χριστός ὁ Κύριος, παραδείσου πύλας ἡ ἀνοίξασα χαῖρε τῷ τόκῳ σου, χαῖρε δι' ἣς χαίρει ὁ οὐρανός καὶ γῇ χορεύει, ἡ τά κάτω τοῖς ἄνω συνάψασα.

Ο ἄγιος Μᾶρκος ὡς νηπτικός Πατέρας

Ἡ Ὁρθόδοξος θεολογία ἐπλουτίσθη ἀπό τά θεολογικά συγγράμματα τοῦ ἄγιου Μάρκου πού θά ἥσαν περισσότερα ἐάν ὁ ἄγιος δέν ἦναγκάζετο νά ἐμπλακῇ εἰς τούς ἀτέρμονας καὶ φθοροποιούς θεολογικούς διαλόγους μέ τούς παπικούς.

Τά **Κεφάλαια Παραινετικά** πού ἀκολουθοῦν δείχνουν εἰς μικρόν βαθμόν τήν θεολογικήν παραγωγήν τοῦ ἄγιου Μάρκου.

Ἀγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ Κεφάλαια Παραινετικά

* Σπούδασε ὅταν σοι ἔρχωνται λογισμοί πονηροί, εὐθέως δι' ἐξαγορεύσεως διώκειν.

* Μή αἰσχύνουν ἐξαγορεύειν σου τάς ἀμαρτίας· ἐξαγορεύων γάρ αὐτάς τῷ σῷ πατρί, συντρίψεις τήν τοῦ δράκοντος κεφαλήν.

* Δεῖ σε δουλαγωγῶν τό σῶμα διά νηστείας καὶ ἀγρυπνίας καὶ κόπου καὶ ἀναγνώσεως τῶν Θείων Γραφῶν.

* * *

* Ἐάν μετά καθαρότητος εἰσέλθης εἰς τήν Ἐκκλησίαν, εἰς σωτη-

ρίαν προσῆλθες, ἃν δέ μετά πονηροῦ συνειδότος, εἰς Κόλασιν καί τιμωρίαν.

* Ὁ ἐσθίων καί πίνων τό σῶμα καί αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀναξίως, κρίμα ἔαυτῷ ἐσθίει καί πίνει.

* Πόσῳ μᾶλλον οἱ ἐρρυπωμένοι καί μετά πονηροῦ συνειδότος προσιόντες τοῖς θείοις μυστηρίοις.

* * *

* Πρόσεχε ἄνθρωπε ἐν ταῖς πύλαις τοῦ Οὐρανοῦ καί παρακάλει τὸν Θεόν μέχρι θανάτου, ἵνα εὔμενῶς προσδέξηται σε καί ἀνοίξῃ σοι ταύτης ταχέως.

* Μνήσθητι τῶν ἀμαρτιῶν σου καί τῆς μελλούσης κρίσεως καί καταφρόνει τοῦ ματαίου βίου τούτου, καί περὶ τῶν μελλόντων φρόντιζε διά παντός.

* "Υβρισέ σέ τις ἡ ἔπταισέ σοι; ἔλπισον ἐπί Κύριον, καί μή ἀγανακτήσῃς, ὅτι πολὺς τῇ ὑπομονῇ ὁ μισθός.

* Πολλῆς ἡμῶν δεῖ τῆς φρίκης καί γάρ φρίκης ἄξια τά λεγόμενα, καί ώς φρικτά ὅντα τά μυστήρια τῆς Ἑκκλησίας.

* * *

* Μή στήσῃς τήν διάνοιάν σου εἰς αἰσχράς καί ἐπιβλαβεῖς ἐνθυμήσεις καί εἰς ἡδονάς, ἵνα μή γένηται καί συγκατάθεσις.

* Ὄσον χρονίζῃ ὅψις γυναικός ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τοσοῦτον πλείονα τήν ἐπιθυμίαν ἐργάζεται.

* Μή σέ ἀπατάτω κάλλος γυναικός, ὅτι κυμάτων θαλάσσης χεῖρον βυθίζει.

* Τί ὑπερηφανεῖς, ἄνθρωπε, πηλός ὡν καί κοπρία; Τί τόν αὐχένα ἐπαίρεις, τόν μετ' ὀλίγον σηπόμενον.

* * *

* Ἀποδίωκε ἀκηδίαν ἐν προσευχῇ καί πρόσεχε μετά ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις ρήμασι τῶν ἀναγινωσκωμένων.

* Ἀκτήμων ἄνθρωπος θησαυρίζει πλοῦτον ἐν οὐρανῷ, ἐκδεχόμενος τήν μακαρίαν ἐλπίδα καί τά ἀποκείμενα ἀγαθά.

* Μνήσθητι, ἄνθρωπε, ὅτι σήμερον ἡ αὔριον ἰδεῖν ἔχεις τούς οὐρανούς, καί τούς ἀγγέλους θεάσασθαι καί παραστῆναι τῷ φοβερῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ.

* Πρόσεχε ἄνθρωπε, ἐν ταῖς λύπαις τοῦ οὐρανοῦ καί παρακάλει τόν Θεόν μέχρι θανάτου, ἵνα εὔμενῶς προσδέξηται σε καί ἀνοίξῃ σοι ταύτης ταχέως.

Ἡ πλήρης δικαίωσις τοῦ Ἅγίου Μάρκου ἀπό παπικόν θεολόγον

‘Ο διακεκριμένος παπικός θεολόγος τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ "Αμ-
στερνταμ Jan Louis van Dieten ὅμιλώντας εἰς συνέδριον διά τήν ψευ-
δοσύνοδον Φερράρας Φλωρεντίας, ἀνέφερε μεταξύ ἄλλων καὶ τά ἔ-
ξης: «Ἐπειδὴ πρέπει ὁ ἱστορικός νά ἀποκαθιστᾶ ἱστορικῶς προσω-
πικότητες πού ἔχουν εἰς τό παρελθόν παρεξηγηθῆ, αὐτό ἐπιθυμῶ δια-
καῶς νά πράξω καί διά τόν Μᾶρκον τόν Εὐγενικόν. Αὐτός ἦταν ὁ
μόνος πού ἀρνήθηκε νά δεχθῇ τό φιλιόκβε. Δι’ αὐτόν τόν λόγον ὁ
πάπας Εὐγένιος ὁ Δ΄ ἤθελεν ὁ Μᾶρκος νά ἀπολογηθῇ ὑποστηρίζο-
ντας ὅτι αὐτός (ὁ Μᾶρκος) δέν ἦταν περισσότερο σοφός ἀπό ἐκεί-
νους. Ο πάπας παρέβλεψε ὅτι ὁ Μᾶρκος εἶχε μεγαλύτερην παράδο-
σιν σοφίας ἀπό τόν ἀντίπαλόν του Μοντενέρο. Ο πάπας παρέβλεψε
ἐπίσης ὅτι ὁ Μοντενέρο ἐκπροσωποῦσε μόνον τήν σοφίαν τοῦ Θωμᾶ
τοῦ Ἀκινάτου. Ο πάπας παρέβλεψε, ὅτι διά τήν καταδίκην μίας ἐπι-
στημονικῆς θέσεως δέν μετράει ὁ ἀριθμός τῶν ὑποστηρικτῶν της,
ἄλλα μόνον οἱ ἀποδείξεις πού προσκομίζονται. Δέν εἶναι βεβαίως εϋ-
κολον νά ἀντιληφθῇ κάποιος μίαν ἀλήθειαν, ἐάν ἀντιτίθενται εἰς αὐ-
τήν ἔνας πάπας Εὐγένιος καί οἱ ὑποστηρικταί του. Άλλα εἶναι δύ-
σκολον ἐπίσης εἰς κάποιον ὅπως τόν Μᾶρκον τόν Εὐγενικόν νά δε-
χθῇ τό φιλιόκβε ἀκόμη καί ἐάν σωζόταν ἡ πατρίδα του ἀπό τόν τουρ-
κικόν κίνδυνον».

(J.L. van Dieten, Die Theologische
Discussion in Ferrara - Florence, p. 3)

